

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БАЛОБАНОВА ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 343.2.01 (477)

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
(ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України
Туляков Вячеслав Олексійович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
проректор з міжнародних зв'язків.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Навроцький В'ячеслав Олександрович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права та кримінології;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Фріс Павло Львович,
Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту;

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

Савінова Наталія Андріївна,
Національний університет «Одеська морська академія»,
директор Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту.

Захист відбудеться “23” квітня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.884.04 Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пр-в. Сабанський, 4.

Автореферат розісланий “19” березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Заєць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Суспільні перетворення, зміна людських очікувань і соціальних цінностей спричиняють зміну підходів до розвитку права та розуміння його ролі. Динаміка кожної галузі права має своє походження, генезу та шаблони змін. Кримінальне право – особливий феномен, який відображує багаторічний досвід забезпечення людей від того, що держава вважає суспільно небезпечними формами людської поведінки.

Розвиток кримінального права й окремих його інститутів відбувається стрибкоподібно: певні елементи кримінального права зазнають поштовхів залежно від релігійних або політичних подій, змін ідеологем, інші – від рівня розвитку цивілізації. Ідея суспільної підтримки державної протидії злочинності посідає центральне місце в методології правового регулювання. Взаємозв'язки між економічними, правовими та політичними процесами у державі мають знайти їх раціональне, свідоме, адекватне відображення в кримінально-правовій забороні, яка б підтримувалась громадянським суспільством, національною та державною свідомістю, праворозумінням осіб, потерпілих від кримінального правопорушення, та, відповідно, правопорушниками і правозастосувачами.

Кримінальне право України віддзеркалює всі світові тенденції, й особливо – зараз, в сучасному середовищі відкритого світу. У вітчизняному кримінальному праві нерідко виникають тенденції маніпулювання і сучасна кримінальна правотворчість здебільшого виконує певну політичну волю, а не враховує суспільну думку та прагнення чи побажання населення. Хоча, з одного боку, не можна не відзначити прагнення законодавця оновити відповідно до вимог часу численні нормативно-правові акти, з іншого – не завжди зміни, які вносяться (до чинного Кримінального кодексу України станом на 01.01.2021 р. різного роду зміни були внесені 223 законами та 5 рішеннями Конституційного Суду України), характеризуються послідовністю і відповідністю, що своєю чергою, призводить до проблем у практиці застосування цих норм.

Непослідовність і суперечливість змін, які досить тривалий час вносилися до Кримінального кодексу України, і, як наслідок, помилки правозастосування, які повертаються ударами по бюджету держави у зв'язку з компенсаціями за рішеннями Європейського Суду з прав людини, – це те, що зараз характеризує вітчизняне кримінальне право в умовах євроінтеграції.

Світова юридична спільнота вже тривалий час намагається виробити узагальнені підходи до розуміння фундаментальних питань теорії кримінального права, запобігання злочинності, вироблення стандартів у сфері призначення покарання та поведження із засудженими і потерпілими, які були б сприйняті усім міжнародним співтовариством, мали б глобальний характер. Такі процеси відбуваються, переважно, через вибудовані наукою і

практикою стратегії та моделі взаємодії кримінально-правової політики, кримінального права та законодавства та правозастосування.

Наразі в Україні не існує єдиної концепції, в рамках якої ідеї кримінально-правової політики, положення науки кримінального права, кримінальна законотворчість та застосування норм кримінального права діяли б сукупно, впливаючи одне з іншого і зворотно впливаючи.

Доцільність розгляду зазначених явищ у сукупності та з врахуванням їх взаємного впливу на процеси розвитку кримінального права відзначало багато вітчизняних вчених-кримінологів. Зокрема, тут слід зазначити значні внески в дослідження закономірностей розвитку кримінального права, зроблені Ю. В. Бауліним, О. І. Бойком, В. І. Борисовим, С. С. Босхоловим, Я. І. Гилинським, В. К. Грищуком, Н. О. Гугоровою, Т. А. Денисовою, О. О. Дудоровим, А. Е. Жалінським, М. В. Карчевським, О. В. Козаченком, О. М. Костенком, Н. О. Лопашенко, В. О. Меркуловою, А. А. Музикою, В. О. Навроцьким, М. І. Пановим, Н. А. Савіною, Є. Л. Стрельцовим, В. Я. Тацієм, М. І. Хавроноком, В. В. Шаблістим та іншими вченими. Розгляд кримінального права на мета-рівні, його філософське та соціологічне обґрунтування започаткували в своїх роботах П. Л. Фріс, В. О. Туляков, О. О. Пащенко, Ю. Ю. Коломієць. Ідеї В. О. Тулякова, зокрема щодо сингулярності та ефективності кримінального права, гібридності сучасного кримінально-правового регулювання й утворення транзитивного кримінального права, сприяли ідентифікації актуальних проблем у сфері дії кримінального права, обранню напрямів дослідження й побудові моделі оптимальної динаміки кримінального права.

Окрім цього, основою для обґрунтування висновків у площині кримінального права стали роботи таких учених, як Д. С. Азаров, А. В. Андрушко, А. М. Бабенко, П. С. Берзін, С. Ф. Денісов, В. М. Дрьомін, З. А. Загиней-Заболотенко, І. В. Козич, В. Я. Конопельський, Н. А. Мирошниченко, Ю. А. Пономаренко, М. С. Таганцев, В. П. Тихий, А. Н. Трайнін, В. І. Тютюгін, О. В. Харитонова, І. І. Чугуніков, М. Д. Шаргородський і багатьох інших науковців. Доводиться констатувати, що майже в кожному дисертаційному чи іншого роду науковому дослідженні з усіх питань кримінального права та законодавства наголошується на неприпустимості свавільної та стихійної законотворчості (яка останнім часом отримала дуже влучну назву – турборежим), неузгодженості змін, які вносяться, як з існуючим нормативним матеріалом, так й з практикою застосування та доктриною права. Це стосується всіх галузей права, але у кримінальному праві набуває особливої значущості, враховуючи його значення як охоронної галузі, яка зачіпає найважливіші права та інтереси особи, в тому числі через суттєві обмеження свобод людини та громадянина.

Все вищесказане обумовлює необхідність виділення і розробки самостійного правового терміна, який охоплюватиме комплексне вивчення зазначених явищ. Саме в якості такого терміну пропонується використовувати словосполучення «динаміка права». Будучи інтегрованою в загальну систему правового розвитку, вона багато в чому зумовить зміни і вдосконалення самих різних правових явищ і процесів. Розглянута через призму правової системи суспільства, динаміка права охоплює як процеси реалізації, так і розвиток різних елементів даної системи (доктрина, законотворчість, правозастосування).

Наведені обставини зумовили вибір теми дослідження, її актуальність і науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» (далі – НУ «ОЮА») з урахуванням Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженої указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015, Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 779-р, в межах плану НДР кафедри кримінального права НУ «ОЮА» на 2011-2015 роки «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» як складової плану НДР НУ «ОЮА» на 2011-2015 роки «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (ДРН 0110U000671) та плану НДР кафедри кримінального права НУ «ОЮА» на 2016-2020 роки «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» як складової плану НДР НУ «ОЮА» на 2016-2020 роки «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (ДРН 0116U01842). Крім того, окремі частини дисертаційного дослідження виконані відповідно до плану фундаментального наукового дослідження «Теорія кримінальної законотворчості: концептуальні основи» (ДРН 0115U002494), яке здійснювалося у 2015-2017 роках, та «Євроінтеграційна кримінально-правова політика України» (ДРН 0118U003677), яке здійснювалося у 2018-2020 роках.

Мета та завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Мета дослідження полягає у розробленні науково виваженої ефективної концепції побудови оптимальної динаміки кримінального права, яка відповідає соціальному запиту та відштовхується від певних детермінантів, що визначають «як, чому й куди» має рухатися сучасне вітчизняне кримінальне право.

Встановлена мета обумовила вирішення таких завдань:

визначити феномен «динаміка» в праві як методологічну основу дослідження;

проаналізувати співвідношення динаміки із суміжними категоріями (розвиток, прогрес, регрес тощо) та встановити значення наступності та узгодженості як чинників розвитку права;

визначити структуру та основні властивості динаміки кримінального права;

виявити основні історичні фактори впливу на динаміку кримінального права;

встановити взаємний вплив динаміки кримінального права та кримінально-правової політики;

встановити основні механізми взаємозв'язку законотворчості та динаміки кримінального права;

з'ясувати основні сучасні тенденції та інструменти реалізації динаміки кримінального права на рівні законотворчості;

охарактеризувати динаміку кримінального права на рівні правореалізації;

виявити основні форми контролю за дотриманням вимог та стандартів розвитку кримінального права та корекції його динаміки на рівні правореалізації;

визначити та класифікувати детермінанти динаміки кримінального права;

охарактеризувати основні детермінанти сучасної динаміки кримінального права України;

визначити оптимальну траєкторію кримінально-правової норми під впливом детермінант динаміки кримінального права;

визначити види кримінально-правових норм в залежності від їх динаміки;

встановити правила впорядкування траєкторії кримінально-правової норми;

запропонувати модель динаміки стійкого розвитку кримінального права, застосування якої було б доцільно в Україні.

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають у зв'язку із розвитком сучасної системи кримінальної юстиції в Україні в умовах відкритого суспільства.

Предметом дослідження є теоретичні розробки та практичні рекомендації, спрямовані на побудову концепції оптимальної динаміки сучасного кримінального права України.

Методи дослідження. Роботу виконано з використанням філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, що були обрані з урахуванням поставленої мети, визначених завдань, об'єкта і предмета дослідження. Фундаментальну роль у дослідженні посідає *діалектичний* метод пізнання, що дозволив виявити та діалектично розв'язати існуючі інституціональні протилежності в побудові сучасної динаміки кримінального права на різних рівнях (розділ 2). Крім того, у дисертації діалектичний метод дозволив розглянути об'єктивні правові явища як такі, що знаходяться у взаємозв'язку із соціальними, економічними і політичними процесами (розділи 1, 3, 4) тощо. *Синергетичний* метод дозволив обґрунтувати оптимальну траєкторію кримінально-правової норми (підрозділи 3.3, 4.2), а також пояснити сукупність детермінантів динаміки кримінального права (підрозділи 3.1, 3.2). *Системний метод* та метод *структурно-функціонального аналізу* дозволили

дослідити положення міжнародних актів, чинний Кримінальний кодекс України 2001 р., закони, якими вносилися зміни до КК, і практику їх впровадження у їх взаємозв'язку та пов'язати їх з науковими уявленнями про розвиток кримінального права (розділи 2, 4). *Порівняльно-правовий* метод використано для виявлення неузгодженостей між нормами КК та міжнародними правилами та стандартами в сфері кримінального права (підрозділи 2.3, 3.2, 4.1). Застосування *історичного* методу дослідження правових явищ дозволило розкрити особливості динаміки кримінального права на теренах України в різні часи його існування (підрозділ 2.1). Метод *контент-аналізу* використовувався для аналізу масиву нормативних актів, якими вносилися зміни до чинного КК України, та встановлення порушення вимог законодавчої техніки (підрозділи 2.3, 2.4). Метод *юридичної герменевтики* використовувався для розуміння, тлумачення і застосування смислу нормативно-правового тексту, а також для визначення прийомів його формулювання і сприйняття (розділи 2, 3, 4). Метод *вторинного аналізу* дозволив використати для цілей роботи результати раніше проведених досліджень у різних сферах знань (розділи 1, 4). Застосовувалися також й інші наукові методи у їх взаємозв'язку, які разом із зазначеними вище сприяли забезпеченню всебічності, повноти й об'єктивності дослідження та істинності одержаних результатів.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці з кримінального права та кримінології, а також філософії, економіки, політології, соціології, психології тощо. Так, методологічною основою дослідження є погляди на соціальну динаміку, викладені П. Сорокінім. Відповідні загальні положення роботи ґрунтуються на розробках М. Л. Злоїної, І. Т. Ісаєва, Ю. Ю. Комлева, В. Д. Морозова, Т. В. Наконечної, Н. Неновські, В. С. Нерсесянца, Ф. Н. Фаткулліна, Г. В. Швекова та інших.

Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері кримінального права та правосуддя, Кримінальний кодекс України, акти законодавства України, а також окремі рішення Європейського Суду з прав людини.

Емпіричну основу дослідження становлять практика Європейського суду з прав людини; матеріали конгресів ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя; законопроекти, супровідні документи до них та документи, що пов'язані з роботою над ними, які розміщені на офіційному сайті Верховної Ради України (контент-аналіз більш ніж 1000 одиниць інформації); матеріали узагальнень судової практики Верховним Судом (за 2016-2020 роки); дані опитування, проведеного серед академічної спільноти та практичних працівників в галузі кримінального права (всього опитано 155 респондентів (Додаток 3).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним науковим дослідженням, в якому на основі поєднання висновків про динамічний характер кримінального права, сукупність детермінантів, які впливають на траєкторію кримінально-правової норми, та побудови оптимальної траєкторії в умовах «стійкого розвитку», вироблено систему наукових положень та обґрунтовано наукові результати, спрямовані на розв'язання проблеми побудови ефективного кримінального закону в Україні.

Новизна дослідження конкретизується в одержаних наукових результатах, сформульованих у теоретичних та практичних висновках і пропозиціях, зокрема:

уперше:

встановлено, що мінливий стан кримінального права у просторі та часі, що може знаходитись у русі (прогрес чи регрес) або у спокою характеризується як динаміка кримінального права. Динаміка кримінального права наділена певною структурою, яка містить в собі: одиницю; час; простір; напрямок. Комплекс елементів, які утворюють одиницю, включає: кримінально-правову політику; кримінальну законотворчість; правозастосовну діяльність. Під часом в слід розуміти проміжок, який характеризує рух чи спокій, що описують умовне переміщення якісних і кількісних показників кримінального права, які визначають кримінальне право як в цілому, так і окремих його інститутів. Просторовою складовою є територія, на яку поширюється кримінально-правова юрисдикція і суверенітет держави;

визначено, що основними тенденціями, які характеризують кримінальне право, є одночасне пом'якшення кримінальної репресії (гуманізація кримінального переслідування шляхом декриміналізації та депеналізації) та посилення кримінальної репресії (криміналізація та пеналізація), а також включення в кримінальне законодавство України нових інститутів;

запропоновано в умовах контролю за стійким розвитком кримінального права проміжок часу спостереження за динамікою визначати як моніторинговий період. Моніторингові періоди доцільно поділити на три види в залежності від предмету моніторингу (характеристики злочинності, практика застосування відповідних кримінально-правових норм): період поточного моніторингу – один рік; період моніторингу інновацій – квартал (три місяці); період оперативного моніторингу – один тиждень;

встановлено, що критеріями оптимізації динаміки кримінального права є наступність та узгодженість. Під наступністю у праві слід розуміти такі, що ґрунтуються на попередньому позитивному та негативному досвіді, узагальнені уявлення про необхідну послідовність у розвитку права, базисом якого є історично сформовані і соціально обумовлені уявлення про право у відповідному суспільстві. Під узгодженістю слід розуміти якісний стан права, при якому його принципи, ідеологія, зміст та наповнення інтегровані в правову систему суспільства, в якому воно діє;

обґрунтовано, що саме на рівні правореалізації можливий контроль за дотриманням основних вимог та стандартів розвитку кримінального права та корекції його динаміки. До основних форм такого контролю належать: 1. міжнародні політико-правові акти та модельні конвенції; 2. практика наддержавних судових інституцій (Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд); 3. практика національної системи органів правосуддя; 4. соціальний контроль;

встановлено, що детермінанти динаміки кримінального права – це ті чинники, які впливають на його динаміку. Детермінант складається з соціальних явищ та факторів, які обумовлюють такі явища або безпосередньо пов'язані з ними. Основною ознакою детермінанта має бути його справжність, тобто наявність документального підтвердження його існування, відповідно до тих його характеристик, які вимагають реакції кримінального права;

визначено, що детермінантами динаміки кримінального права на сучасному етапі слід визнати: 1) позитивні девіації, пов'язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають тенденцію на підтримку з боку більшості населення; 2) міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами кримінальних правопорушень; 3) ідеологію кримінального права як на світовому, так і на національному рівні; 4) безсистемну законодавчу інверсію кримінально-правових норм, під якою слід розуміти прийняття новел без дотримання наступності та узгодженості;

обґрунтовано, що одиничний елемент в динаміці кримінального права, який описує динаміку певної кримінально-правової норми від моменту її виникнення до зникнення, доцільно визначити як траєкторію кримінально-правової норми. Під траєкторію норми кримінального права слід розуміти послідовність від виникнення через зміни до припинення існування усієї сукупності її елементів: гіпотези, диспозиції та санкції, які можуть відображатися в зміні не лише однієї, а низки статей КК;

встановлено, що динаміка кримінального права має формуватися технічно з позицій наступності і узгодженості на національному рівні, і має ідеологічно відповідати правовій політиці, яка діє на глобальному (міжнародному) рівні і прийнята державою. Таку динаміку для кримінального права слід визначити як «динаміка стійкого розвитку». Стійкий розвиток кримінального права має представляти собою періоди прогресивного руху та обумовленого спокою, повний комплекс яких спрямований на досягнення запланованої мети;

обґрунтовано, що оптимальна модель траєкторії кримінально-правової норми в умовах динаміки «стійкого розвитку» кримінального права представляє собою узгоджений на законодавчому, науковому та

правозастосовному рівнях еволюційний або революційний розвиток нормативного закріплення певних кримінально-правових відносин;
запропонована Концепція зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку»;

удосконалено:

визнання головними інструментами відбиття динаміки законотворчості на рівні правореалізації криміналізації та декриміналізації, результати яких виступають демонстраторами того, наскільки вдалим було використання цих інструментів на законотворчому рівні;

вчення теорії криміналізації, яка запропонувала виокремлення трьох груп підстав криміналізації (юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні) та принципів криміналізації, що обумовлюються вимогою внутрішньої погодженості права;

підхід щодо визнання усталеними нормами норм кримінального права, які історично були сформовані його доктриною і містять ознаки наступності та узгодженості, а новелами – норм, які безпосередньо (в певній редакції) виникли внаслідок законодавчих інновацій, у тому числі, ті, які були прийняті внаслідок імплементації та уніфікації норм міжнародного права;

дістали подальшого розвитку:

ідеї про те, що зусилля законодавчої влади із створення ефективного кримінального законодавства неминуче приречені на поразку за умов ігнорування історичного досвіду формування та застосування матеріального кримінального права, неналежного врахування зовнішніх обставин та розроблених наукою підстав та критеріїв;

розуміння кримінально-правової політики як первинного рівня динаміки національного кримінального права, певної системи визначених цілей, напрямків та настанов щодо його розвитку, незалежно від того, чи закріплена вона в самостійних нормативних документах стратегічного характеру, чи ні;

підхід щодо переформатування ідеологеми боротьби зі злочинністю, як основного стрижневого напрямку кримінально-правової політики останніх десятиліть, в протидію злочинності;

аналіз процесу кримінальної законотворчості за період існування чинного КК (2001-2020 рр.), який дозволив зробити висновок, що внесення змін відбувається не у послідовній логічній системі, а стрибкоподібно, та характеризується певними особливостями, тісно пов'язаними між собою;

ідеї щодо запровадження кількісних та часових обмежень щодо внесення змін до чинного кримінального закону шляхом включення до КК відповідної статті.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, всі сформульовані у ній положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки, викладені в дисертації, використані чи можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – при здійсненні фундаментальних наукових досліджень «Теорія кримінальної законотворчості: концептуальні основи» (державний реєстраційний номер 0115U002494) (2015-2017 рр.) та «Євроінтеграційна кримінально-правова політика України» (державний реєстраційний номер 0118U003677) (2018-2020 рр.) та як основа для подальшого наукового дослідження проблем створення ефективного кримінального законодавства;

правотворчій діяльності – запропонована модель динаміки кримінального права в умовах «стійкого розвитку» та оптимальної траєкторії кримінально-правової норми може бути використана в ході кодифікації кримінального законодавства (Концепція зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» (Додаток 2)), а окремі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства – у поточній правотворчості;

правозастосовній діяльності – при здійсненні аналітичної діяльності Верховним Судом (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду №66/0/158-21 від 01.02.2021 р.), місцевими прокуратурами (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Херсонської місцевої прокуратури від 01.02.2021 р.);

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінальна політика» (2015-2020 рр.) та інших дисциплін, а також підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін тощо (Акт про впровадження результатів дисертації у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 26.10.2020 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були повідомлені на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Також результати дослідження були апробовані більш ніж на 40 наукових заходах, зокрема, міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України» (м. Київ, 25.05.2007 р.), «Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі» (м. Одеса, 21-22.09.2007 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 5-6.06.2009 р.; 21-22.05.2010 р.; 20-21.04.2012 р.; 16-17.05.2013 р.; 16-17.05.2014 р.; 17.05.2019 р.; 15.05.2020 р.), «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 28.10.2010 р.), «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, 13-14.10.2011 р.), «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави» (м. Львів, 23-24.09.2011 р.),

«Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність» (м. Харків, 11-12.10.2012 р.), «Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» (м. Одеса, 15.09.2012 р.), «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30.11.2012 р.), «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 1-2.03.2013 р.; 11-16.03.2014 р.; 11-13.03.2015 р.; 8-9.12.2016 р.), «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності» (м. Харків, 10-11 жовтня 2013 р.), «Теоретичні засади та практика реалізації правової політики» (м. Запоріжжя, 26.12.2013 р.), «Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування» (м. Одеса, 07.02.2014 р.), «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні» (м. Ужгород, 28-29.03.2014 р.), «Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини» (м. Одеса, 13.06.2014 р.), «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків» (м. Харків, 9-10.10.2014 р.), «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16.05.2015 р.), «Нормативні та прикладні засади удосконалення інституту призначення покарання та інших заходів кримінально-правового впливу» (м. Одеса, 26-27.12.2015 р.), «Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини» (м. Львів, 16.01.2016 р.), «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20.05.2016 р.), «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (м. Харків, 12-13.10.2016 р.), «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизації кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, 18-19.11.2016 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 03.03.2017 р.), «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19.05.2017 р.), III Львівський форум кримінальної юстиції (м. Львів, 22-23.09.2017 р.) «Концептуальні основи кримінальної законотворчості» (м. Одеса, 19.10.2017 р.), «Національна безпека під охороною кримінальної юстиції: київський полілог» (м. Київ, 08.12.2017 р.), «Кримінальне право в умовах глобалізації» (м. Одеса, 25.05.2018 р.), «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, 24.05.2019 р.), «Становлення та перспективи розвитку державної системи захисту критичної інфраструктури в Україні» (м. Яремче, 12-14.09.2019 р.), «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України» (м. Харків, 17-19.10.2019 р.), «Не карою єдиною! Проблеми модернізації системи протидії злочинності в Україні: III київський полілог» (м. Київ, 15.11.2019 р.), VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції (м. Львів, 16-18.09.2020 р.), «Реформування кримінального законодавства України:

сучасність та майбутнє» (м. Харків, 22-23.10.2020 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» (м. Дніпро, 27.11.2020 р.).

Положення дослідження застосовуються в Національному університеті «Одеська юридична академія» при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальна політика».

Публікації. Теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дослідження викладено в одноособовій монографії «Динаміка кримінального права: доктринальні положення» (2020), чотирьох колективних монографіях: «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків» (2014), «Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані» (2016), «Теоретичні аспекти кримінальної юриспруденції» (2016), «Сучасне кримінальне право України: наукові нариси» (2017), у 25 наукових працях, з яких 20 наукових статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України; 5 наукових статтях – у зарубіжних періодичних виданнях, а також у 50-ти тезах доповідей на наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з титульного аркушу, анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (619 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 456 сторінок, з яких основного тексту – 363 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, зазначено про особистий внесок здобувача, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Методологічні засади дослідження динаміки кримінального права» складається з двох підрозділів та містить аналіз стану дослідження динаміки права в загальнотеоретичному та кримінально-правовому контекстах, а також розглядаються питання співвідношення понять «розвиток», «динаміка», «прогрес» та «регрес» у праві, встановлюється значення таких чинників розвитку права, як наступність та узгодженість, надається обґрунтування доцільності виокремлення оптимальної динаміки права в умовах стійкого розвитку суспільства.

У **підрозділі 1.1. “Феномен «динаміка» у праві як методологічна основа дослідження стану кримінального права”** розглядається загальнотеоретичне поняття динаміки права, під якою доцільно розуміти часово-просторовий опис «життя» права, характеристику його станів та

напрямків трансформацій у часі і просторі. Встановлюється, що структуру динаміки утворюють: 1) логічний підмет (*unit*) – одиниця, тобто те, що змінюється або знаходиться в процесі; 2) часові відносини; 3) просторові відносини; 4) напрямок. Одиницею динаміки права є умовно визначена одиниця «право» в певному часі і місці.

Обґрунтовується, що поняття «розвиток» в праві є більш вузьким за поняття «динаміки [галузі] права». Розвиток завжди рух або трансформація до запланованої цілі, який може бути еволюційним та революційним. Антагонізмом розвитку є спокій, який характеризується незмінністю предмета у часі та просторі. Спокій права може бути запланованим, і дотримання спокою за умови обміркованості його збереження має належати до позитивних оцінок складової динаміки права.

В процесі дослідження встановлюється, що під прогресом в праві слід розуміти набуття предметом нових сучасних якостей у часі та просторі. Відповідно, прогресивний рух і є розвитком. Антагонізмом цього поняття є регрес, який слід розуміти як втрату предметом необхідних якостей у просторі і часі. Регресивним можуть бути і розвиток, і спокій.

Доводиться, що важливими чинниками розвитку права є наступність та узгодженість. Під наступністю у праві слід розуміти такі, що ґрунтуються на попередньому позитивному та негативному досвіді, узагальнені уявлення про необхідну послідовність у розвитку права, базисом якого є історично сформовані і соціально обумовлені уявлення про право у відповідному суспільстві. Під узгодженістю слід розуміти якісний стан права, при якому його принципи, ідеологія, зміст та наповнення інтегровані в правову систему суспільства, в якому воно діє.

На підставі узагальнення розуміння динаміки права доводиться, що вона є феноменом, який системно поєднує взаємозалежні компоненти, що діють в умовах нестабільного середовища (мінливого суспільства). Динаміка права є віддзеркалюванням динаміки суспільства, відносини в якому регулює право, і тому на стани розвитку або спокою суспільства відповідає власною реакцією.

Визначається, що оптимальну динаміку права в умовах перетворень суспільства характеризує її стійкий розвиток. Стійкий розвиток (*Sustainable development*) – послідовний еволюційний рух до поставленої мети, який відображується в позитивній динаміці галузі, в якій здійснюється.

У **підрозділі 1.2. “Динаміка та динамізм у доктрині кримінального права: герменевтичний аналіз”** визначається, що динаміка кримінального права, як життєпис кримінального права, характеристика його станів та напрямків трансформацій у часі і просторі, в умовах мінливого суспільства повинна характеризуватися стійким розвитком. Стійкий розвиток кримінального права, в умовах трансформації системи цінностей суспільства та необхідних новел у кримінально-правовому регулювання, з одного боку, а

з іншого – наступності та узгодженості, має представляти собою періоди прогресивного руху та обумовленого спокою, повний комплекс яких спрямований на досягнення запланованої мети.

Здійснений аналіз структури динаміки кримінального права, яку утворюють: кримінальне право (одиниця); час; простір; напрямок. Комплекс елементів, які утворюють одиницю – «кримінальне право» в структурі динаміки – включає: кримінально-правову політику; законотворчість; правозастосовну діяльність.

Під часом в структурі динаміки кримінального права слід розуміти проміжок, який характеризує рух чи спокій, що описують умовне переміщення якісних і кількісних показників, які характеризують кримінальне право як в цілому, так і окремих його напрямків. В умовах контролю за стійким розвитком кримінального права проміжок часу спостереження за динамікою можна визначати як моніторинговий період.

Просторова складова структури динаміки кримінального права визначається як територія, на яку поширюється кримінально-правова юрисдикція і суверенітет держави. Для України в сьогоденних реаліях це – вся територія України, за виключенням анексованих та окупованих територій.

Четверта складова динаміки кримінального права визначає, які напрями (тенденції) обумовили якісні зміни, що їх зазнала одиниця структури динаміки кримінального права. Крім того, тенденції динаміки демонструють, на яких етапах триєдиний комплекс та всі його елементи зараз знаходяться і чи спрямовані в одному напрямку. Встановлено дві основних тенденції, характерних для кримінального права, протирічних, але не взаємовиключних: пом'якшення кримінальної репресії (декриміналізація, депеналізація) та її посилення (криміналізація, пеналізація). Ще однією тенденцією є запровадження в кримінальне законодавство України нових для нього інститутів (кримінальні проступки, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, обмежувальні заходи тощо).

Другий розділ **“Особливості динаміки кримінального права України”** складатиметься із чотирьох підрозділів, які присвячені історичному огляду динаміки кримінального права на теренах України та її дослідженню на сучасному етапі кримінально-правової політики, законотворчості та правореалізації.

У **підрозділі 2.1. “Ретроспективний огляд динаміки кримінального права на теренах України”** проведений історичний огляд продемонстрував наявність специфічних факторів, які постійно або тимчасово впливали на динаміку кримінального права. Огляд динаміки кримінального права грецьких колоній та скіфської держави у Північному Причорномор'ї (VII ст. до н.е. – II ст. н.е.) дозволив стверджувати, що головним фактором впливу на неписане карне право скіфів були прогресивні моделі законів грецьких

полісів. За часів Київської Русі вагомими факторами динаміки визначення обсягу карного переслідування, а з часом і унормування, були помста, міжнародні вимоги, релігійні переконання та необхідність одноманітного впорядкування суспільних відносин після війн за Київський престол. Під час перебування українських земель в складі Речі Посполитої вплив сталого в іншій країні права на національне право доцільно оцінювати як поштовх до подальшого формування власної правової системи, у тому числі і системи кримінального права, який був корисним в частині переосмислення таких правових категорій як честь та гідність, розуміння причин криміналізації та сутності злочинів проти держави, а також піднесення системи майнових покарань. Динаміка кримінального права козацької доби свідчить про обернення кримінального права в прагматичний напрям, оптимальне дотримання демократичних інституцій і, водночас, піднесення його охоронної та превентивної функції. Впровадження зовнішніх норм на українських землях під час входження їх до двох імперій (Російської та Австро-Угорської) свідчить не про динаміку кримінального права, а вказує на те, яким чином національне кримінальне право пригнічувалося зовнішнім впливом законодавства більш могутніх країн.

Після Жовтневої революції 1917 р. розпочалися процеси побудови кримінального законодавства, яке б відповідало реаліям нової держави та нового політичного, економічного, соціального устрою. Керівні засади 1919 р. успадковували багато рис, властивих загальній частині дореволюційного кримінального законодавства, хоча й помітно поступалися попередньому кримінальному законодавству. Після утворення СРСР (грудень 1922 р.) і до його розпаду (грудень 1991 р.) розвиток кримінального законодавства здійснювався на двох рівнях – загальносоюзному й республіканському, але слід визнати, що динаміка кримінального права мала переважно загальносоюзний характер. Прийняття нового КК 2001 р. було обумовлене не лише зміною соціального буття, а й зміною тоталітарного пострадянського режиму на задекларований демократичний шлях розвитку, побудови правової держави і намагання реального гарантування дотримання прав людини в державі.

У *підрозділі 2.2. “Динаміка кримінального права на рівні кримінально-правової політики”* зазначається, що кримінально-правова політика, як тактико-стратегічний компонент державної правової політики, володіє важливою для кримінального права в цілому місією – саме нею визначаються офіційні напрями змін кримінального права. Кримінально-правову політику слід бачити як первинний рівень динаміки національного кримінального права, певну систему визначених цілей, напрямків та настанов щодо його розвитку, незалежно від того, чи закріплена вона в самостійних нормативних документах стратегічного характеру, чи ні. Саме політико-правові механізми є найбільш впливовими на динаміку кримінального права на думку більшості

опитаних респондентів (46,9 %). Кримінально-правова політика реалізується в двох напрямках: внутрішня та зовнішня кримінально-правова політика.

Зазначено, що ідеологема боротьби зі злочинністю, як основний стрижневий напрям кримінально-правової політики останніх десятиліть, сьогодні переформатовується в «протидію злочинності», однак, певна інквізиційність в КК 2001 р. і в механізмах криміналізації зберігається.

Встановлено, що кримінально-правова політика, як складова динаміки кримінального права, має демонструвати наступність у національному кримінальному праві і узгодженість як з нормами національного права, так і з вимогами міжнародних стандартів та міжнародних договорів України.

У *підрозділі 2.3. “Динаміка сучасного кримінального права на рівні законотворчості”* був проведений аналіз процесу кримінальної законотворчості за період існування чинного КК (2001-2020 рр.), який дозволив зробити висновок, що внесення змін до нього не мало ніякої послідовної логічної системи, а відбувалося стрибкоподібно, з перериванням і зростанням активності інновацій в циклі від одного до двох років.

Визначено, що сучасний процес кримінальної законотворчості в Україні характеризується наступними особливостями, тісно пов'язаними між собою: 1) надмірною та необґрунтованою кількістю змін, що вносяться до КК України; 2) безсистемністю та хаотичністю зазначених змін з порушенням правил законодавчої техніки; 3) неузгодженістю змін та взагалі тексту КК України з іншими нормативно-правовими актами, які повинні утворювати єдину систему; 4) наявністю міжнародно-правових зобов'язань України, що викликає необхідність імплементувати відповідні положення до законодавства України, але цей процес відбувається без врахування єдності кримінального законодавства, теорії кримінального права та практики їх застосування; 5) тенденцією до загального посилення кримінально-правової охорони безпеки особистості, яка знайшла своє вираження в створенні майже кожного року нових складів кримінальних правопорушень та підвищенні рівня відповідальності за їх вчинення; 6) введенням нових для законодавства, але не для науки кримінального права, інститутів (кримінальні проступки, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та ін.).

Всі зміни, які вносилися до КК України протягом його існування, пропонується за характером законодавчого впливу на КК поділити на 3 групи, кожна з яких містить ще підгрупи: 1) зміни, якими посилювалася кримінальна репресія; 2) зміни, які пом'якшували кримінальну відповідальність; 3) редакційні зміни, пов'язані з уточненням певних положень кримінального законодавства або приведенням його у відповідність до Конституції України, інших нормативних актів та міжнародних актів.

Зроблені висновки щодо процесу кримінальної законотворчості в сучасній Україні: 1) протягом існування КК України 2001 р. зміни в нього

були внесені 223 законами та 5 рішеннями Конституційного Суду України. Пропорційно переважають зміни до Особливої частини, які становлять 86% всіх змін, проти 14% до Загальної частини. Але якісні зміни (реформи) більш притаманні саме Загальній частині – поява нових інститутів та відповідних Розділів; 2) переважно новели характеризують наступні розділи Особливої частини: Розділ XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності», Розділ IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи», Розділ XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності у сфері надання публічних послуг», Розділ V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» та Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів»; 3) низка розділів КК зазнала суттєвих змін під впливом необхідності виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань відносно виконання модельних конвенцій, учасниками яких є Україна.

У *підрозділі 2.4. “Динаміка кримінального права на рівні правореалізації”* продовжено дослідження теорії криміналізації на підставі того, що кримінально-правова заборона, відображаючи об'єктивні потреби суспільства в протидії суспільно-небезпечній поведінці, відіграє роль соціального замовлення, а, отже, лише врахування всіх факторів, які впливають на криміналізацію, у їхній сукупності та взаємозв'язку, а також дотримання інших умов криміналізації дозволить прийняти кримінально-правову норму, доцільність видання якої буде обґрунтованою, а ефективність дії – досить високою. Підстави криміналізації слід поділити на три групи (юридіко-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні).

Для вирішення питання про допустимість, можливість і доцільність встановлення кримінально-правової заборони пропонується застосовувати кримінологічну експертизу, під якою слід розуміти аналітичне дослідження та оцінку наявності або відсутності підстав криміналізації/декриміналізації з метою вирішення питання про доцільність, необхідність та обґрунтованість встановлення або скасування кримінально-правової заборони. До такої експертизи необхідно залучати не тільки юристів, а й економістів, соціологів, психологів, істориків та інших фахівців. Ідею попереднього обговорення змін до КК підтримує абсолютна більшість опитаних (98,1 %).

Зроблений висновок, що правозастосування самостійно змінюватися не може, і його зміни, хоча і з певним проміжком часу, виступають як демонстратори ефективності реалізації кримінально-правової політики та продукту законотворчості, або маркерами, де саме необхідне втручання кримінально-правової політики та

законотворчості. Водночас, воно є рівнем кримінального права, на якому повною мірою демонстративно відбивається загальна динаміка. Кримінальну законотворчість опитані респонденти визначають як таку, що більш спрямована на посилення кримінальної репресії (43,9 % проти 35,5 %), а практику застосування кримінального законодавства – як більш гуманну (58,7 % проти 24,5 %). Недотримання критеріїв «якості закону» та «юридичної визначеності», які знаходять своє відображення в проаналізованих рішеннях ЄСПЛ та на які звертає увагу Конституційний Суд України, призводить до появи узагальнень судової практики з боку Верховного Суду, які спрямовані на вирішення проблем у правозастосуванні.

Третій розділ “Детермінанти динаміки кримінального права” складається із трьох підрозділів, які присвячені визначенню та аналізу детермінантів динаміки кримінального права, а також побудові з їх урахуванням оптимальної траєкторії кримінально-правової норми.

У *підрозділі 3.1. “Поняття та ознаки детермінантів динаміки кримінального права”* обґрунтовується визначення «фактору впливу» [на динаміку кримінального права у просторі і часі] через поняття «детермінант» [динаміки кримінального права]. Детермінанти динаміки кримінального права – це саме ті чинники (фактори, явища), які впливають на динаміку. Динаміка кримінального права також може виступати детермінантом для тих чи інших соціальних змін. Детермінант складається з соціальних явищ та факторів, які обумовлюють такі явища або безпосередньо пов’язані з ними. Основною ознакою детермінанта має бути його справжність, тобто наявність документального підтвердження його існування, відповідно до тих його характеристик, які вимагають реакції кримінального права.

Запропоновано класифікувати детермінанти динаміки кримінального права за наступними підставами: 1) за значенням для сучасного суспільства можуть поділятися на глобальні (всезагальні) та національні, а у разі допустимості, можливості виникнення в державі місцевих кримінальних проступків, то в подібній класифікації необхідно передбачати наявність також і детермінантів місцевого значення (локальних); 2) за характером походження на природні та штучні; 3) за відносності до дійсності на історичні, дійсні, перспективні; 4) за строком існування на постійні, тимчасові та періодичні.

Пропонується ввести кримінально-правове прогнозування як науково обґрунтоване ймовірне судження про суспільні наслідки певних реформ та новел (рухів), або відсутності таких (спокою) у динаміці кримінального права, або на окремих її рівнях.

У *підрозділі 3.2. “Характеристика детермінантів динаміки кримінального права України”* встановлено, що детермінантами динаміки кримінального права на теперішній час слід визнати: 1) позитивні девіації, пов’язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають

тенденцію на підтримку конформності з боку більшості населення; 2) міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами злочинів; 3) ідеологію кримінального права як на світовому, так і на національному рівні, адже через зміну ідеологем, в залежності від масштабів та рівнів змін ідеології, зміни відчують і доктрина, і кримінально-правова політика, і законотворчість, і, відповідно, правозастосування; 4) безсистемну законодавчу інверсію кримінально-правових норм, під якою слід розуміти прийняття новел без дотримання наступності та узгодженості.

У підрозділі 3.3. “Траєкторія кримінально-правової норми та її вплив на динаміку кримінального права” пропонується визначити траєкторію кримінально-правової норми як одиничний елемент в динаміці кримінального права, який характеризується послідовністю етапів її життєдіяльності від виникнення через зміни до припинення існування усієї сукупності її елементів: гіпотези, диспозиції та санкції, що можуть відображатися в зміні не лише однієї, а низки статей КК.

Запропоновано називати усталеними нормами такі норми кримінального права, які історично були сформовані його доктриною і містять ознаки наступності та узгодженості, а новелами – норми, які безпосередньо (в певній редакції) виникли внаслідок законодавчих інновацій, у тому числі, ті, які були прийняті внаслідок імплементації та уніфікації норм міжнародного права. Доводиться, що коли усталені норми відчують на собі необхідні трансформації під тиском міжнародних приписів, ми маємо справу з розвитком норм, який з точки зору динаміки кримінального права є еволюційним розвитком. Якщо ж міжнародні вимоги диктують нові напрями криміналізації чи декриміналізації, то справу маємо з виникненням нових норм, що з позиції оцінки динаміки кримінального права є революційним розвитком.

Зазначено, що викладення певних норм, з порушенням наступності та узгодженості на національному рівні, може бути доволі несприйнятним на всіх рівнях правореалізації, що, в цілому, знижуватиме ефективність застосування таких норм. Вимога повноти опису найважливіших ознак складу злочину повинна сполучатися з максимальною стислістю й компактністю їхнього викладу, що досягається завдяки використанню відсильних і бланкетних диспозицій.

Встановлено, що первинність реформ (змін норм Загальної частини) є більш значущим для динаміки від інновацій (змін норм Особливої частини) з наступних причин: 1) перші описують умови і правила застосування других; 2) перші відтворюють первинні принципи кримінального права і несуть основні ідеологеми кримінального переслідування, описаного у других; 3) невідповідність першим унеможливує реалізацію других.

Четвертий розділ “Динаміка «стійкого розвитку» (sustainable development) кримінального права України” складатиметься з двох

підрозділів, які присвячені визначенню особливостей динаміки кримінального права в умовах сучасного стану «стійкого розвитку» (*sustainable development*) та створенню оптимальної моделі траєкторії кримінально-правової норми в зазначених умовах.

У *підрозділі 4.1. “Динаміка національного кримінального права у вимірі «Sustainable development» («стійкий розвиток»)”* доводиться, що динаміка кримінального права сьогодні, в зоні балансування еволюційного і революційного впливів, має формуватися технічно з позицій наступності і узгодженості на національному рівні, і, водночас, має ідеологічно відповідати правовій політиці, яка діє на глобальному (міжнародному) рівні і прийнята державою. Таку динаміку для кримінального права слід визначити як «динаміка стійкого розвитку», який наділяє її двома важливими сенсами – неможливістю замирання і стійкістю в мінливих умовах. Визначення «Sustainable development», первинно закріплене на глобальному рівні в Хартії Землі як геоекономічна категорія, з прийняттям Декларації тисячоліття повною мірою поширилося на всі сфери, яких так чи інакше стосується питання глобалізацій, та знаходить своє відображення в матеріалах Конгресів ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя. Визначається, що така стратегія повинна формуватися не тільки на науково обґрунтованому прогнозі розвитку кримінальної ситуації та відповідної політики, а й на розумінні необхідності сучасного бачення реалій впливу на кримінальне право глобальних світових перетворень та традицій очікувань від кримінального права в суспільстві.

Встановлено, що обґрунтована, логічна та доцільна кримінально-правова політика з точки зору динаміки кримінального права може розглядатися на трьох рівнях – концептуальному (суто кримінально-політичному), законодавчому та правозастосовному – з їх обов’язковим зв’язком та взаємодоповненням. На концептуальному рівні кримінально-правової політики динаміка стійкого розвитку кримінального права мають бути визначені: ідеологія кримінального права, мета з конкретним ідеологічним наповненням і спрямуванням сукупної дії КК, а також принципи кримінального права, які пронизуватимуть весь КК як на стадіях доктринальної розробки, так і під час законотворення та правореалізації. Національне кримінальне право має відповідати стандартам дотримання прав людини, що забезпечить євроінтеграційні процеси і уникнення компенсацій.

Визначається, що на сучасному етапі динаміка стійкого розвитку кримінального права держави є поступовим планомірним процесом, який відбувається в державі під впливом еволюційних та революційних змін розвитку суспільства в умовах глобалізації. Динаміка стійкого розвитку кримінального права саме тому наділяється характеристикою «стійкості», що перебуває в системі стримуючих та перевіркових складових: 1) базується на

перевірці доцільності криміналізації, декриміналізації, а також апроксимації міжнародних вимог, які засновані на прагматичних дослідженнях, якими підтверджується необхідність тих чи інших рухів або спокоїв динаміки кримінального права (кримінологічні та кримінально-правові експертизи, наукові праці, тощо); 2) враховує принципи наступності та узгодженості, як в змісті, так і у семіотичі кримінально-правових норм, яких стосуються відповідні рухи кримінального права; 3) еволюційні процеси переважають над революційними, навіть, у разі створення нових норм; 4) враховує всі вимоги міжнародних стандартів прав людини та кримінально-правового поведіння; 5) перебуває під важелями контролю з боку наддержавних структур та суспільства (практика ЄСПЛ, соціального контролю з боку суспільства та ЗМІ).

У підрозділі 4.2. *“Оптимальна модель траєкторії кримінально-правової норми в умовах стійкого розвитку кримінального права”* доводиться, що траєкторія кожної окремої кримінально-правової норми в умовах динаміки стійкого розвитку повинна витримувати певні правила життєдіяльності, аби не руйнувати всю систему стійкого розвитку. Встановлено, що в умовах динаміки стійкого розвитку кримінального права сучасності необхідно визначитися з правилами-константами, які повною мірою впорядковуватимуть траєкторію норми кримінального права. Думки опитаних щодо доцільності запровадження обмежень на кількість внесення змін до КК протягом року поділилися майже навпіл: за – 50,3 %, проти – 43,9 %. Водночас, підтримали обмеження «один раз на рік» 44,5 % опитаних з числа тих, хто взагалі підтримує ідею запровадження відповідних обмежень. Тому запропоновано передбачити можливість вносити зміни до однієї норми КК не більше одного разу протягом однієї каденції Верховної Ради. Таким чином, одна норма КК зможе зазнавати змін не частіше як 1 раз на п'ять років, що обумовить і більш серйозне ставлення до таких змін, і, водночас, дасть таким змінам відобразитися на практиці, а ефективність її реалізації та вплив на суспільні відносини за цей час встигатимуть належно відрефлексовуватися експертами. Зміни до норм Загальної та Особливої частин КК можуть здійснюватися простою більшістю голосів народних депутатів. Механізм подолання обмеження зміни норми кримінального права понад один раз протягом роботи відповідного скликання Верховної Ради України допустимий шляхом прийняття рішення про необхідність внесення змін до раніше змінюваної норми більш як двома третинами від загальної кількості народних депутатів. У зв'язку з цим запропоновано Загальну частину КК України доповнити відповідними положеннями.

Пропонується використовувати кримінально-правову експертизу як діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка наукового рівня пропонуваного до внесення до КК змін і підготовка обґрунтованих

висновків для прийняття рішень щодо рекомендацій схвалення таких законопроектів. Така експертиза має проводитись на базі експертного середовища Національної академії правових наук України.

Робиться висновок, що оптимальна модель траєкторії кримінального права в умовах динаміки стійкого розвитку кримінального права представляє собою узгоджений на законодавчому, науковому та правозастосовному рівнях еволюційний або революційний розвиток нормативного закріплення певних кримінально-правових відносин. Запропонована Концепція зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» (Додаток 2).

ВИСНОВКИ

У ході здійсненого дослідження зроблено такі висновки:

1. Під динамікою права доцільно розуміти часово-просторовий опис «життя» права, характеристику його станів та напрямків трансформацій у часі і просторі. Структуру динаміки утворюють: 1) логічний підмет (*unit*) – одиниця, тобто те, що змінюється або знаходиться в процесі; 2) часові відносини; 3) просторові відносини; 4) напрямок. Одиницею динаміки права є умовно визначена одиниця «право» в певному часі і місці.

2. Поняття «розвиток» в праві є більш вузьким за поняття «динаміки [галузі] права». Розвиток завжди рух або трансформація до запланованої цілі, він може бути керованим та некерованим, еволюційним та революційним. Антагонізмом розвитку є спокій, який характеризується незмінністю предмета у часі та просторі. Під прогресом в праві ми розуміємо набуття предметом нових сучасних якостей у часі та просторі. Антагонізмом цього поняття є регрес, який слід розуміти як втрату предметом необхідних якостей у просторі і часі. Регресивним можуть бути і розвиток, і спокій.

Важливими чинниками розвитку права є наступність та узгодженість. Під наступністю у праві слід розуміти такі, що ґрунтуються на попередньому позитивному та негативному досвіді, узагальнені уявлення про необхідну послідовність у розвитку права, базисом якого є історично сформовані і соціально обумовлені уявлення про право у відповідному суспільстві. Під узгодженістю слід розуміти, відповідно, якісний стан права, при якому його принципи, ідеологія, зміст та наповнення інтегровані в правову систему суспільства, в якому воно діє.

3. Під динамікою кримінального права пропонуємо розуміти стан кримінального права у просторі та часі, яке може знаходитись у русі (прогрес чи регрес) або у спокої. Динаміка кримінального права має певну структуру, яка містить в собі: кримінальне право (як одиницю), час, простір, напрямок.

Комплекс елементів, які утворюють одиницю – «кримінальне право» в структурі динаміки – включає: кримінально-правову політику; законотворчість; правозастосовну діяльність.

Під часом у структурі динаміки кримінального права доцільно розуміти проміжок, який характеризує рух чи спокій, котрі описують умовне переміщення якісних і кількісних показників кримінального права, що стосуються як кримінального права в цілому, так і окремих його напрямків. В умовах контролю за стійким розвитком кримінального права проміжок часу спостереження за динамікою можна визначати як моніторинговий період. Моніторингові періоди доцільно поділити на три види залежно від предмету моніторингу: період поточного моніторингу – один рік; період моніторингу інновацій – квартал (три місяці); період оперативного моніторингу – один тиждень.

Просторову складову структури динаміки кримінального права визначаємо як територію держави, на яку поширюється кримінально-правова юрисдикція і суверенітет держави. Для України в сьогodenних реаліях – це вся територія України, за виключенням анексованих та окупованих територій. Дослідження просторової компоненти динаміки кримінального права необхідно здійснювати в територіальних межах України, а територіальні фактори, які не збігаються зі сферою поширення суверенітету держави, враховувати як фактори впливу на динаміку.

Остання складова динаміки кримінального права дозволяє встановити, які напрями (тенденції) обумовили якісні зміни, що їх зазнала одиниця структури динаміки кримінального права. Крім того, тенденції динаміки демонструють, на яких етапах триєдиний комплекс і всі його елементи зараз знаходяться та чи дійсно вони спрямовані в одному напрямку. Така складова також є визначальною для виявлення, які позитивні, негативні й нейтральні тенденції у розвитку кримінального права нашої держави можуть з'явитися з незапланованих. Можна визначити дві основні тенденції, які є частково протирічними, але не взаємовиключними: 1 – пом'якшення кримінальної репресії (декриміналізація та депеналізація), 2 – посилення кримінальної репресії (криміналізація та пеналізація). Ще однією тенденцією є запровадження в кримінальне законодавство України нових (для законодавства, але не завжди для доктрини) інститутів – кримінальні проступки, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, обмежувальні заходи тощо.

4. Динаміка кримінального права на теренах України від стародавніх часів до теперішнього часу характеризується залежністю від наступних обставин: 1) забезпечення найважливіших суспільних відносин, які притаманні тій чи іншій добі існування людства та рівню культури (від феодальних до демократичних, від землеробних до технократичних); 2) зміна ідеології (релігійна або політична, включаючи окупації, колонізації, анексії

територій); 3) міжнародні зобов'язання держави та апроксимація національного законодавства під тиском міжнародних угод.

5. Кримінально-правову політику слід бачити як первинний рівень динаміки національного кримінального права, певну систему визначених цілей, напрямків та настанов щодо його розвитку, незалежно від того, чи закріплена вона в самостійних нормативних документах стратегічного характеру, чи ні. Кримінально-правова політика реалізується в двох напрямках: внутрішня кримінально-правова політика діє в межах Конституції держави; зовнішня (міжнародна) кримінально-правова політика держави діє в межах глобальних міжнародних актів, міжнародних договорів країни, які ратифіковані у встановленому порядку, і повністю має відповідати Конституції.

Ідеологема боротьби зі злочинністю, як основний стрижневий напрям кримінально-правової політики останніх десятиліть, сьогодні переформатовується в «протиудію злочинності», однак, певна інквізиційність в КК 2001 р. і в механізмах криміналізації поки зберігається, що підтверджується аналізом чинного кримінального законодавства, документів, які супроводжували прийняття та зміну окремих положень КК, та висновками, зробленими на підставі проведеного опитування.

6. Законотворчість є найбільш демонстративним відбиттям динаміки кримінального права. Аналіз процесу кримінальної законотворчості за період існування чинного КК (2001-2020 рр.) дозволив зробити висновок, що внесення змін до нього не мало ніякої послідовної логічної системи, а відбувалося стрибкоподібно, з перериванням і зростанням активності інновації в циклі від одного до двох років.

Сучасний процес кримінальної законотворчості в Україні характеризується наступними особливостями, тісно пов'язаними між собою: 1) надмірною та необґрунтованою кількістю змін, що вносяться до КК України; 2) безсистемністю та хаотичністю зазначених змін з порушенням правил законодавчої техніки; 3) неузгодженістю змін та взагалі тексту КК України з іншими нормативно-правовими актами, які повинні утворювати єдину систему; 4) наявністю міжнародно-правових зобов'язань України, що викликає необхідність імплементувати відповідні положення до законодавства України, але цей процес відбувається без врахування єдності кримінального законодавства, теорії кримінального права та практики їх застосування; 5) тенденцією до загального посилення кримінально-правової охорони безпеки особистості, яка знайшла своє вираження в створенні майже кожного року нових складів злочинів та підвищенні рівня відповідальності за їх вчинення; 6) введенням нових для кримінального законодавства інститутів (кримінальні проступки, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та ін.).

7. Всі зміни, які вносилися до КК України протягом його існування, можна за характером законодавчого впливу на КК поділити на 3 групи, кожна з яких містить ще підгрупи:

1) зміни, якими посилювалася кримінальна репресія:

1.1. Криміналізація нових діянь:

1.1.1. Шляхом внесення змін до Загальної частини КК, які збільшують обсяг кримінальної репресії;

1.1.2. Шляхом включення до Особливої частини КК нового складу кримінального правопорушення;

1.1.3. Шляхом внесення до існуючого складу кримінального правопорушення нових ознак, які розширюють сферу його застосування;

1.2. Пеналізація діянь:

1.2.1. Шляхом підвищення розміру покарання;

1.2.2. Шляхом включення до санкції статті більш суворого основного покарання або додаткового обов'язкового покарання, або закріплення додаткового необов'язкового покарання в якості обов'язкового;

1.2.3. Шляхом виключення з санкції статті альтернативного більш м'якого покарання.

2) зміни, які пом'якшували кримінальну відповідальність:

2.1. Декриміналізація діянь:

2.1.1. Шляхом внесення змін до Загальної частини КК, які зменшують обсяг кримінальної репресії;

2.1.2. Шляхом вилучення діяння з кола кримінально протиправних, передбачених в Особливій частині КК;

2.1.3. Шляхом уточнення існуючих ознак складу кримінального правопорушення, що звужує його застосування.

2.2. Депеналізація діянь:

2.2.1. Шляхом зменшення розміру передбаченого покарання;

2.2.2. Шляхом виключення з санкції статті більш суворого покарання або додаткового обов'язкового покарання, або визнання додаткового обов'язкового покарання в якості необов'язкового;

2.2.3. Шляхом включення до санкції статті альтернативного більш м'якого покарання.

3) редакційні зміни, пов'язані з уточненням певних положень кримінального законодавства або приведенням його у відповідність до Конституції України, інших нормативних актів та міжнародних актів.

8. Кримінально-правова заборона, відображаючи об'єктивні потреби суспільства в протидії суспільно-небезпечній поведінці, відіграє роль соціального замовлення, а, отже, головними інструментами відбиття динаміки законотворчості на правореалізації є саме криміналізація та декриміналізація. Підстави криміналізації слід поділити на три групи: 1) юридико-кримінологічні, до яких належать: а)

суспільна небезпечність діяння; б) типовість та достатня поширеність форм антигромадської поведінки; в) динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують; г) наявність необхідності впливу кримінально-правовими заходами; д) урахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки; 2) соціально-економічні, до яких належать: а) співвідношення позитивних та негативних наслідків криміналізації; б) наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; 3) соціально-психологічні, до яких належать: а) рівень суспільної правосвідомості та психології; б) історичні традиції.

Для вирішення питання про допустимість, можливість і доцільність встановлення кримінально-правової заборони слід застосовувати кримінологічну експертизу. Під кримінологічною експертизою пропонуємо розуміти не тільки аналіз проєктів нормативно-правових актів, але й аналітичне дослідження та оцінку наявності або відсутності підстав криміналізації/декриміналізації з метою вирішення питання про доцільність, необхідність та обґрунтованість встановлення або скасування кримінально-правової заборони. Таку експертизу доцільно проводити ще до створення проєкту відповідного нормативно-правового акту та необхідно до неї залучати не тільки юристів, а й економістів, соціологів, психологів, істориків.

9. Саме на рівні правореалізації можливий контроль за дотриманням основних вимог та стандартів розвитку кримінального права та корекції його динаміки. До основних форм контролю належать: 1) міжнародні політико-правові акти та модельні конвенції; 2) практика наддержавних судових інституцій (ЄСПЛ, МКС); 3) практика національної системи правосуддя; 4) соціальний контроль.

10. Детермінанти динаміки кримінального права – це ті чинники (фактори, явища), які впливають на динаміку. Сама динаміка кримінального права також може виступати детермінантом для тих чи інших соціальних змін. Основною ознакою детермінанта має бути його справжність, тобто наявність документального підтвердження його існування, відповідно до тих його характеристик, які вимагають реакції кримінального права. Лише наявність справжнього, а не хибного чи фіктивного детермінанта може вважатися об'єктивною підставою для змін (реформ чи новел) у кримінальному праві.

Слід ввести кримінально-правове прогнозування як науково обґрунтоване ймовірне судження про суспільні наслідки певних реформ та новел (рухів), або відсутності таких (спокою) у динаміці кримінального права, або на окремих її рівнях.

За значенням для сучасного суспільства детермінанти динаміки кримінального права можуть поділятися на: 1) глобального (всезагального) значення; 2) національного значення, 3) а у разі допустимості, можливості

виникнення в державі місцевих кримінальних проступків, то в подібній класифікації необхідно передбачати наявність також і детермінантів місцевого значення (локальних). За характером походження на: 1) природні та 2) штучні. За відносності до дійсності на: 1) історичні, 2) дійсні, 3) перспективні. За терміном існування на: 1) постійні, 2) тимчасові, 3) періодичні.

11. Детермінантами динаміки кримінального права на теперішній час слід визнавати: 1) позитивні девіації, пов'язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають тенденцію на підтримку конформності з боку більшості населення; 2) міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами злочинів; 3) ідеологію кримінального права як на світовому, так і на національному рівні; 4) безсистемну законодавчу інверсію кримінально-правових норм, під якою слід розуміти прийняття новел без дотримання наступності та узгодженості.

12. Траєкторія кримінально-правової норми представляє собою одиничний елемент в динаміці кримінального права, під яким слід розуміти послідовність від виникнення через зміни до припинення існування усієї сукупності її елементів: гіпотези, диспозиції та санкції, які можуть відобразитися в зміні не лише однієї, а й низки статей КК. Зміна траєкторії однієї норми впливає на життєдіяльність інших норм, і в залежності від такого впливу, її траєкторія позитивно чи негативно впливає на рух інших норм: прискорює, гальмує, зупиняє або змінює конструктивний рух на деструктивний. Будь-яка зміна гіпотези (норм Загальної частини) є первинною і впливає на всі статті Особливої частини, які підпорядковані тим умовам, які змінюються. Інновації (зміни диспозицій чи санкцій норм Особливої частини) мають відповідати гіпотезі, визначеній у Загальній частині.

13. Усталеними нормами слід вважати норми кримінального права, які історично були сформовані його доктриною і містять ознаки наступності та узгодженості, а новелами – норми, які безпосередньо (в певній редакції) виникли внаслідок законодавчих інновацій, у тому числі, ті, які були прийняті внаслідок імплементації та уніфікації норм міжнародного права. Якщо йдеться про усталені норми, які відчують на собі необхідні трансформації під тиском міжнародних приписів, це – еволюційний розвиток. Якщо ж міжнародні вимоги диктують нові напрями криміналізації чи декриміналізації, то це революційний розвиток.

Первинність реформ (змін норм Загальної частини) є більш значущим для динаміки від інновацій (змін норм Особливої частини) з наступних причин: 1) перші описують умови і правила застосування других; 2) перші відтворюють первинні принципи кримінального права і несуть основні ідеологеми кримінального переслідування, описаного у других; 3) невідповідність першим унеможливує реалізацію других.

14. Вимога повноти опису найважливіших ознак складу кримінального правопорушення повинна сполучатися з максимальною стислістю й компактністю їхнього викладу, що досягається багато в чому завдяки використанню такого технічного прийому, як формулювання відсильних і бланкетних диспозицій. В умовах динаміки стійкого розвитку кримінального права сучасності необхідно визначитися з правилами-константами, які повною мірою впорядковуватимуть траєкторію норми кримінального права:

- доцільно передбачити можливість вносити зміни до однієї норми КК не більше одного разу протягом однієї каденції Верховної Ради. Зміни до норм КК можуть здійснюватися простою більшістю голосів народних депутатів;

- механізм подолання обмеження зміни норми кримінального права понад один раз протягом роботи відповідного скликання Верховної Ради України допустимий шляхом прийняття рішення про необхідність внесення змін до раніше змінюваної норми більш як 2/3 від загальної кількості народних депутатів;

- Загальну частину КК необхідно доповнити положенням такого змісту:
«Стаття... Зміни до Кримінального кодексу.»

1. Внесення змін до цього Кодексу обмежується внесенням змін до однієї статті не більш як один раз протягом скликання Верховної Ради України, яка вносить такі зміни.

2. Доповнення розділу цього Кодексу обмежується внесенням змін до такого розділу не більше як один раз протягом скликання Верховної Ради, яка вносить такі зміни.

3. Внесення змін до статей та розділів цього Кодексу здійснюється шляхом голосування більшої з присутніх на сесійному засіданні народних депутатів України.

4. У разі гострої соціальної обумовленості внесення змін до статті або доповнення розділу цього Кодексу понад встановлені у частинах першій та другій даної статті обмеження, рішення про таке внесення змін або доповнень може прийматися виключно конституційною більшістю народних депутатів України».

Пропонується запровадити кримінально-правову експертизу нормативних актів – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка наукового рівня пропонованих до внесення до КК змін і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо рекомендацій схвалення таких законопроектів. Відповідна експертиза має проводитись на базі експертного середовища Національної академії правових наук України.

15. Динаміка сучасного кримінального права, в зоні балансування еволюційного і революційного впливів, має формуватися технічно з позицій наступності і узгодженості на національному рівні, і, водночас, має ідеологічно відповідати правовій політиці, яка діє на глобальному

(міжнародному) рівні і прийнята державою. Таку динаміку для кримінального права слід визначити як «динаміка стійкого розвитку», який наділяє її двома важливими сенсами – неможливістю замирання і стійкістю в мінливих умовах. Під стійким розвитком кримінального права доцільно розуміти послідовний еволюційний комплексний розвиток галузі кримінального права, який базується на наступності та узгодженості, спрямований до досягнення запланованої мети. Характеристика «стійкості» обумовлена системою стримуючих та перевіркових складових: 1) базується на перевірці доцільності криміналізації, декриміналізації, а також апроксимації міжнародних вимог, що засновані на прагматичних дослідженнях, якими підтверджується необхідність тих чи інших рухів або спокоїв динаміки кримінального права (кримінологічні та кримінально-правові експертизи, наукові праці, тощо); 2) враховує принципи наступності та узгодженості, як в змісті, так і у семіотиці кримінально-правових норм, яких стосуються відповідні рухи кримінального права; 3) еволюційні процеси переважають над революційними; 4) враховує всі вимоги міжнародних стандартів прав людини та кримінально-правового поведіння; 5) перебуває під важелями контролю з боку наддержавних структур та суспільства (практика ЄСПЛ, соціальний контроль з боку суспільства та ЗМІ).

Оптимальна модель траєкторії кримінального права в умовах динаміки стійкого розвитку кримінального права представляє собою узгоджений на законодавчому, науковому та правозастосовному рівнях еволюційний або революційний розвиток нормативного закріплення певних кримінально-правових відносин. Її розуміння викладене в запропонованій Концепції зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» (Додаток 2).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Балобанова Д.О. Динаміка інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України. *Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків*: монографія / за заг. ред. С.В. Ківалова, В.О. Тулякова. Одеса: Юрид. літ., 2014. С. 25-34.

2. Балобанова Д.О. Особливості процесу кримінальної законотворчості в сучасній Україні. *Теоретичні аспекти кримінальної юриспруденції*: монографія / голов. ред.: С.В. Ківалов, В.О. Туляков. Одеса: Юрид. літ., 2016. С. 65-84.

3. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини проти правосуддя. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: монографія / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 671-684.

4. Балобанова Д.О. Підстави криміналізації в механізмі кримінально-правового регулювання. *Сучасне кримінальне право України: наукові нариси: монографія / за ред. Н.А. Мирошніченко, Є.Л. Стрельцова*. Одеса: Юрид. літ., 2017. С. 77-92.

5. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 358 с.

Наукові статті у фахових виданнях України:

1. Балобанова Д.О. Використання дефініцій у кримінальному законі *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Вип. 32. Одеса, 2007. С. 146-149.

2. Балобанова Д.А. Школи уголовного права в формуванні уголовной политики государства. *Проблеми застосування кримінального законодавства України*. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ: спец. випуск. Луганськ, 2007. С. 3-6.

3. Балобанова Д.О. Розвиток поняття кримінальної політики *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии (к 10-летию ОНЮА): сб. науч. статей*. Одесса, 2007. С. 94-99.

4. Балобанова Д.О. Проблеми використання оціночних категорій у Кримінальному кодексі України. *Криминологія в Україні та протидія злочинності: зб. наук. статей*. Б-ка журналу «Юридичний вісник». Одеса, 2008. С. 185-190.

5. Балобанова Д.О. Аксеологічні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Вип. 44. Одеса, 2008. С. 332-336.

6. Балобанова Д.О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Вип. 47. Одеса, 2009. С. 145-148.

7. Балобанова Д.О. Історичний процес формування суспільної небезпечності діяння як підстави криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Вип. 54. Одеса, 2010. С. 93-98.

8. Балобанова Д.О. Щодо розуміння принципу гуманізму в кримінально-правовій політиці. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, серія «Право»*. Харків, 2012. С. 293-295.

9. Балобанова Д.О. Вплив філософії позитивізму на розвиток науки кримінального права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. № 19. Том 4. Ужгород, 2012. С. 14-17.

10. Балобанова Д.О. Загальні характеристики кримінальної законотворчості в Україні (2002-2012 рр.). *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Вип. 69. Одеса, 2013. С. 147-153.

11. Балобанова Д.О. Поняття та структурні елементи правової динаміки (на прикладі кримінального права). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Зб. наук. праць. Вип. 6-2 том 2. Одеса, 2013. С. 67-69.

12. Балобанова Д.О. Співвідношення понять «динаміка» та «розвиток» в контексті дослідження динаміки кримінального права. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Научный журнал. Том 26 (65). № 2-1. Симферополь, 2013. С. 150-155.

13. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права як об'єкт наукового дослідження: поняття та ознаки. *Наукові праці НУ «ОЮА»*. Т. XIII. Одеса, 2013. С. 392-399.

14. Балобанова Д.О. Загальнофілософська категорія «розвиток» у характеристиці сучасного кримінального права. *Право і суспільство*. Науковий журнал. Дніпро, 2014. № 1. С. 144-149.

15. Балобанова Д.О. Щодо визначення загальних ознак наступності у кримінальному праві України. *Юридичний вісник*. № 2. Одеса, 2014. С. 180-184.

16. Балобанова Д.О. Співвідношення прогресу та регресу з наступністю у кримінальному праві. *Альманах права. Правовий світогляд: людина і право*. Випуск 5. Київ, 2014. С. 376-380.

17. Балобанова Д.О. Динаміка інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України. *Юридичний вісник*. №5. Одеса, 2014. С. 188-193.

18. Балобанова Д.О. Загальні тенденції розвитку сучасного кримінального права (на прикладі деяких зарубіжних країн). *Юридичний вісник*. № 4. Одеса, 2016. С. 136-142.

19. Балобанова Д.О. Місце кримінологічної експертизи у забезпеченні законотворчого процесу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2020. № 52. С. 3-13.

20. Балобанова Д.О. Вимір «Sustainable development» для динаміки кримінального права. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 13-21.

Наукові статті в зарубіжних виданнях:

1. Балобанова Д.А. Взаимосвязь уголовной политики Украины и Европейского сообщества / *The relationship of Ukraine's criminal policy and the European community*. Turkey - Ukraine Comparative Criminal Law Symposium - II "Legal Policy of EU Countries: Comparative Aspects". Turkey – Ukraine, 2012. P. 241-245.

2. Балобанова Д.А. Интеграционные процессы в уголовной политике Украины. *Инновационное развитие общества в условиях интеграции правовых систем*: сб. науч. ст. Гродно: ГрГМУ, 2013 (Республика Беларусь). С. 309-313.

3. Балобанова Д.А. Характеристика способов криминализации в контексте исследования динамики уголовного права. *Актуальные вопросы борьбы с преступлениями*. Научно-практический журнал. Рязань, 2015 (Российская Федерация). № 2. С. 4-6.

4. Балобанова Д.А. Введение уголовной ответственности юридических лиц в законодательство Украины в контексте исследования динамики уголовного права. *Polis Akademiyasının Elmi Xəbərləri (Научный вестник Академии Полиции)* (г. Баку, Азербайджанская Республика). 2016. №3–4. С. 41–45.

5. Балобанова Д.О. Кримінально-правова політика як рівень динаміки кримінального права: внутрішній та зовнішній аспекти. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Т. 7, № 3. С. 66-72.

Тези доповідей на наукових заходах:

1. Балобанова Д.О. Принцип доцільності у правотворчій діяльності. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України: тези доп. міжвідом. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 травня 2007 р.). Київ: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. С. 62-64.

2. Балобанова Д.О. Реалізація принципу соціальної справедливості в системі кримінально-правових заходів захисту прав неповнолітніх. *Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі: матеріали Міжнар. наук. конф.* (м. Одеса, 21-22 вересня 2007 р.). Одеса, 2007. С. 157-161.

3. Балобанова Д.О. Питання пеналізації ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха в морі. *Сучасні порти – проблеми та рішення: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса – м. Несебър, 2009). С. 9-11.

4. Балобанова Д.О. Порушення системних принципів криміналізації (на прикладі ст. 150¹ Кримінального кодексу України). *Правове життя сучасної України: тези доповідей міжн. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу ОНЮА* (м. Одеса, 5-6 червня 2009 р.). Одеса, 2009. С. 523-525.

5. Балобанова Д.О. Співвідношення понять «кримінальна політика» та «кримінально-правова політика». *Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали Міжн. наук.-практ. конф.* Одеса 2009. С. 22-23.

6. Балобанова Д.О. Загальна характеристика соціально-психологічних підстав криміналізації. *Сучасні проблеми правової системи України: зб. наук. праць*. Київ, 2009. С. 418-422.

7. Балобанова Д.О. Зміна понять: від політики боротьби зі злочинністю до політики протидії злочинності. *Правова політика Української держави: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Прикарпатського нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Том 2. Івано-Франківськ, 2010. С. 98-102.*

8. Балобанова Д.О. До удосконалення Розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності». *Сучасні проблеми правової системи України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28 жовтня 2010 р.). Київ, 2010. С. 281-283.

9. Балобанова Д.О. Щодо деяких юридико-кримінологічних підстав криміналізації. *Правове життя сучасної України: тези доповідей міжнар.*

наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.). Одеса, 2010. С. 535-537.

10. Балобанова Д.О. Впровадження інституту кримінальних проступків з погляду теорії криміналізації. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13-14 жовтня 2011 р.). Харків, 2011. С. 152-156.

11. Балобанова Д.О. Деякі питання визначення поняття криміналізації. *Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави*: матеріали Всеукр. конф. науковців та практиків (м. Львів, 23-24 вересня 2011 р.). Львів, 2011. С. 45-46.

12. Балобанова Д.О. Формирование института уголовных проступков. *Юридичний вісник України*. № 33 (18-24 серпня). 2012. С. 5.

13. Балобанова Д.О. Щодо деяких аспектів гуманізації відповідальності за господарські злочини. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т. 2. Одеса, 2012. С. 215-217.

14. Балобанова Д.О. Значення терміну «гуманізм» в законотворчій діяльності. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 жовтня 2012 р.). Харків, 2012. С. 497-500.

15. Балобанова Д.О. Значення рішень Європейського суду з прав людини для розвитку кримінального права України. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 вересня 2012 р.). Одеса, 2012. С. 374-377.

16. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права як об'єкт наукового дослідження. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права*: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 2. Одеса, 2012. С. 175-177.

17. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права України та її складові. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 1-2 березня 2013 р.). Івано-Франківськ, 2013. С. 83-86.

18. Балобанова Д.О. Місце звичаю у застосуванні кримінального закону. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.). Т. 2. Одеса, 2013. С. 268-270.

19. Балобанова Д.О. Щодо новел кримінально-правового регулювання безпеки поведіння з вогнепальною зброєю. *Актуальні проблеми*

кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 жовтня 2013 р.). Харків, 2013. С. 419-422.

20. Балобанова Д.О. Особливості характерних ознак динаміки кримінального права. *Теоретичні засади та практика реалізації правової політики*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26 грудня 2013 р.). Запоріжжя, 2013. С. 178-182.

21. Балобанова Д.А. Составляющие динамики уголовного права Украины. *Закон, проступок, відповідальність*: зб.наук.праць (присвячено 85-річчю д.ю.н., проф. Л.В. Багрій-Шахматова). Одеса: Юрид. літ., 2014. С. 24-27.

22. Балобанова Д.О. Впровадження інституту інших заходів кримінально-правового характеру як тенденція сучасної динаміки кримінального права. *Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 07 лютого 2014 р.). Одеса, 2014. С. 66-68.

23. Балобанова Д.О. Особливості прояву категорії «розвиток» у сучасному кримінальному праві. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Івано-Франківськ, 11-16 березня 2014 р.). Івано-Франківськ, 2014. С. 50-54.

24. Балобанова Д.О. Загальні ознаки наступності у кримінальному праві України. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 194-198.

25. Балобанова Д.О. Щодо співвідношення понять «динаміка» і «розвиток». *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. ювілею акад. С.В. Ківалова (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.). Т. 1. Одеса, 2014. С. 520-522.

26. Балобанова Д.О. Тлумачення у правозастосовчій діяльності. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., присвяч. 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 червня 2014 р.). Одеса, 2014. С. 352-357.

27. Балобанова Д.О. Запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в контексті дослідження динаміки кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9-10 жовтня 2014 р.). Харків, 2014. С. 208-212.

28. Балобанова Д.О. Напрями наступності у кримінальному праві України. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Івано-Франківськ, 11-13 березня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 5-8.

29. Балобанова Д.О. Вплив сутності кримінального права на його наступність. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого*

розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.). Т. 2. Одеса, 2015. С. 177-179.

30. Балобанова Д.О. Щодо основних тенденцій кримінальної законотворчості в Україні (2002-2013 рр.). *Новітні тенденції законотворчості у сфері кримінального права*: Всеукр. Інтернет-конференція. URL: http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2399&catid=3&Itemid=139&lang=ru. С. 156-161.

31. Балобанова Д.О. Вплив міжнародних актів на динаміку кримінального права України. *Міжнародне право розвитку: сучасні тенденції та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.. URL: http://intl.law.onua.edu.ua/scientific_research/conferences-of-department/international-scientific-and-practical-web-conference-international-law-of-development-modern-trends-and-prospects-17-06-2015

32. Балобанова Д.О. Основні ідеї побудови кримінально-правової політики. *Нормативні та прикладні засади удосконалення інституту призначення покарання та інших заходів кримінально-правового впливу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Одеса, 26-27 грудня 2015 р.) [Електронний ресурс]. URL: <http://hdl.handle.net/11300/3260>. С. 8-13.

33. Балобанова Д.О. Численність змін як ознака сучасної кримінальної законотворчості. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2016. С. 3-7.

34. Балобанова Д.О. Загальна характеристика способів криміналізації. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини*: тези доповідей та повідомлень учасників наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 січня 2016 р.). Львів, 2016. С. 25-28.

35. Балобанова Д.О. Щодо визнання «заподіяння певної шкоди» в якості самостійної підстави криміналізації. *Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 р.). Миколаїв, 2016. С. 6-9.

36. Балобанова Д.О. Законодавча воля та законодавча техніка у кримінальному праві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.). Т. 2. Одеса, 2016. С. 180-182.

37. Балобанова Д.О. Рівні кримінально-правової політики. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12-13 жовтня 2016 р.). Харків, 2016. С. 153-156.

38. Балобанова Д.О. Гуманізація чи посилення репресії – сучасні тенденції динаміки кримінального законодавства України. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизації кримінального*

судочинства: матеріали Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 28-31.

39. Балобанова Д.О. Вимоги законодавчої техніки при формулюванні кримінально-правової норми. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. Івано-Франківськ, 2017. С. 150-154.

40. Балобанова Д.О. Легальне тлумачення кримінального закону. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 86-89.

41. Балобанова Д.О. Гармонізація кримінального законодавства України з положеннями міжнародного права (в контексті законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення його гармонізації з положеннями міжнародного права»). *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики*: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конференції НУ «ОМА». Вип. 11. Одеса, 2017. С. 136-138.

42. Балобанова Д.О. Зміни до Кримінального кодексу України у законопроекті «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). Т. 2. Одеса, 2017. С. 219-221.

43. Балобанова Д.О. Динамізм та стабільність кримінального права та законодавства як складові їх розвитку. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту. Івано-Франківськ, 2017. С. 130-133.

44. Балобанова Д.О. Сучасні вимоги до законотворчості у сфері кримінального права. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 жовтня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 210-218.

45. Балобанова Д.О. Порушення вимог теорії криміналізації при впровадженні кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України). *Кримінальне право в умовах глобалізації*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 травня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 75-77.

46. Балобанова Д.О. Імплементация положень Стамбульської конвенції в частині відповідальності за невиконання обмежувальних заходів. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Т. 2. Одеса, 2019. С. 166-169.

47. Балобанова Д.О. Класифікація кримінальних правопорушень в контексті побудови кримінального закону. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 77-79.

48. Балобанова Д.О. Місце кримінологічної експертизи в процесі вирішення питання про криміналізацію/декриміналізацію діянь. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України*: матеріали Міжн. наук. конф. (м. Харків, 17-19 жовтня 2019 р.). Харків, 2019. С. 357-360.

49. Балобанова Д.О. Сучасний стан кримінального законодавства. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.). Т. 3. Одеса, 2020. С. 100-104.

50. Балобанова Д.О. Режими моніторингу в динаміці кримінального права. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям*: матеріали Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 17-18 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 5-8.

АНОТАЦІЯ

Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08: кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2021.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому на основі поєднання висновків про динамічний характер кримінального права, сукупність детермінантів, які впливають на траєкторію кримінально-правової норми, та побудови оптимальної траєкторії в умовах «стійкого розвитку», вироблено систему наукових положень та обґрунтовано наукові результати, спрямовані на розв'язання проблеми побудови ефективного кримінального закону в Україні. Зазначені завдання пропонується вирішити на основі впровадження в правову систему України обґрунтованого в роботі концепта оптимальної траєкторії кримінально-правової норми в умовах «стійкого розвитку» динаміки кримінального права.

У дисертації встановлено, що динамікою кримінального права є стан кримінального права у просторі та часі, який може знаходитись у русі (прогрес чи регрес) або у спокою та який наділений певною структурою, що містить в собі: кримінальне право (як одиницю); час; простір; напрямок; запропоновано в умовах контролю за стійким розвитком кримінального права проміжок часу спостереження за динамікою визначати як моніторинговий період, який доцільно поділити на три види в залежності від предмету моніторингу: період поточного моніторингу – один рік; період моніторингу інновацій – квартал (три місяці); період оперативного

моніторингу – один тиждень; встановлено, що критеріями оптимізації динаміки кримінального права є наступність та узгодженість; обґрунтовано, що саме на рівні правореалізації можливий контроль за дотриманням основних вимог та стандартів розвитку кримінального права та корекції його динаміки; встановлено, що детермінанти динаміки кримінального права – це саме ті чинники (фактори, явища), які впливають на динаміку; визначено, що детермінантами сучасної динаміки кримінального права слід визначати: 1) позитивні девіації, пов'язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають тенденцію на підтримку конформності з боку більшості населення; 2) міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами кримінальних правопорушень; 3) ідеологію кримінального права як на світовому, так і на національному рівні; 4) безсистемну законодавчу інверсію кримінально-правових норм; обґрунтовано, що траєкторія кримінально-правової норми представляє собою одиничний елемент в динаміці кримінального права, який описує динаміку кримінально-правової норми від моменту її виникнення до зникнення; встановлено, що динаміка кримінального права сьогодні має формуватися технічно з позицій наступності і узгодженості на національному рівні, і має ідеологічно відповідати правовій політиці, яка діє на глобальному (міжнародному) рівні і прийнята державою, таку динаміку для кримінального права слід визначити як «динаміка стійкого розвитку»; обґрунтовано, що оптимальна модель траєкторії кримінально-правової норми в умовах динаміки «стійкого розвитку» кримінального права представляє собою узгоджений на законодавчому, науковому та правозастосовному рівнях еволюційний або революційний розвиток нормативного закріплення певних кримінально-правових відносин.

Ключові слова: динаміка, кримінально-правова політика, гуманізація, посилення кримінальної репресії, законотворчість, криміналізація, декриміналізація, правореалізація, детермінант динаміки кримінального права, траєкторія кримінально-правової норми, оптимальна траєкторія кримінально-правової норми, концепція «стійкого розвитку».

АННОТАЦІЯ

Балобанова Д.А. Динаміка уголовного права Украины (теоретико-прикладное исследование). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесский государственный университет внутренних дел, Одесса, 2021.

Диссертация является первым в Украине комплексным исследованием, в котором на основе объединения выводов о динамичном характере уголовного права, совокупности детерминантов, влияющих на траекторию уголовно-правовой

нормы, и построении оптимальной траектории в условиях «устойчивого развития», разработана система научных положений и обоснованы научные результаты, направленные на разрешение проблемы построения эффективного уголовного закона в Украине. Указанные задания предлагается решить на основании внедрения в правовую систему Украины обоснованного в работе концепта оптимальной траектории уголовно-правовой нормы в условиях «устойчивого развития» динамики уголовного права.

В диссертации установлено, что динамикой уголовного права является состояние уголовного права в пространстве и времени, которое может находиться в движении (прогресс или регресс) или в спокойствии и которая наделена определенной структурой, содержащей в себе: уголовное право (как единицу); время; пространство; направление; предложено в условиях контроля за устойчивым развитием уголовного права промежуток времени наблюдения определять как мониторинговый период, который целесообразно поделить на три вида в зависимости от предмета мониторинга: период текущего мониторинга – один год; период мониторинга инноваций – квартал (три месяца); период оперативного мониторинга – одна неделя; установлено, что критериями оптимизации динамики уголовного права являются преемственность и согласованность; обосновано, что именно на уровне правореализации возможен контроль за соблюдением основных требований и стандартов развития уголовного права и коррекции его динамики; установлено, что детерминанты динамики уголовного права – это именно те факторы (явления), которые влияют на динамику; определено, что детерминантами современной динамики уголовного права следует признавать: 1) позитивные девиации, связанные с развитием и ориентацией на современные социальные ценности, имеющие тенденцию на поддержку конформности со стороны большинства населения; 2) международные стандарты уголовно-правового обращения с преступниками и жертвами уголовных правонарушений; 3) идеологию уголовного права как на мировом, так и на национальном уровне; 4) бессистемную законодательную инверсию уголовно-правовых норм; обосновано, что траектория уголовно-правовой нормы представляет собой единичный элемент в динамике уголовного права, который описывает динамику уголовно-правовой нормы от момента ее возникновения до исчезновения; установлено, что динамика уголовного права сегодня должна формироваться технически с позиций преемственности и согласованности на национальном уровне, и, одновременно, должна идеологически отвечать правовой политике, действующей на глобальном (международном) уровне и воспринятой государством; такую динамику для уголовного права следует определить как «динамику устойчивого развития»; обосновано, что оптимальная модель траектории уголовно-правовой нормы в условиях динамики «устойчивого развития» уголовного права представляет собой согласованное на законодательном, научном и правоприменительном уровнях эволюционное

или революционное развитие нормативного закрепления определенных уголовно-правовых отношений.

Усовершенствован подход к признанию основными инструментами отражения динамики законотворчества на правореализации криминализации и декриминализации. Получила развитие теория криминализации, согласно которой к основаниям криминализации следует относить три группы оснований: 1) юридико-криминологические, к которым относятся: а) общественная опасность деяния; б) типичность и достаточная распространенность форм антиобщественного поведения; в) динамика общественно опасных деяний с учетом их порождающих причин и условий; г) наличие необходимости воздействия уголовно-правовыми мерами; д) учет возможностей системы уголовной юстиции в противодействии тем или иным формам антиобщественного поведения; 2) социально-экономические, к которым относятся: а) соотношение позитивных и негативных последствий криминализации; б) наличие материальных ресурсов для реализации уголовно-правового запрета; 3) социально-психологические, к которым относятся: а) уровень общественного правосознания и психологии; б) исторические традиции. Только суммарная оценка всех оснований криминализации в их взаимосвязи, взаимодействии и взаимопроникновении дает возможность в конечном результате принять правильное решение об установлении уголовно-правового запрета.

Ключевые слова: динамика, уголовно-правовая политика, гуманизация, усиление уголовной репрессии, законотворчество, криминализация, декриминализация, правореализация, детерминант динамики уголовного права, траектория уголовно-правовой нормы, оптимальная траектория уголовно-правовой нормы, концепция «устойчивого развития».

SUMMARY

Balobanova D.O. Dynamics of the Criminal Law of Ukraine (theoretical and applied research). – *Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.*

The dissertation for the scientific degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Criminal Enforcement Law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2021.

The dissertation is the first comprehensive study in Ukraine, in which, on the basis of combining conclusions about the dynamic nature of Criminal Law, a set of determinants affecting the trajectory of Criminal Law, and the construction of an optimal trajectory in conditions of "sustainable development", a system of scientific provisions was developed and scientific results were substantiated aimed to solve the problem of building an effective Criminal Law in Ukraine. These tasks are invited to decide on the basis of the implementation of the legal system of Ukraine grounded in the concept of the optimal trajectory of the Criminal Law in terms of "sustainable development" of dynamics of Criminal Law.

The dissertation established that the dynamics of Criminal Law is the state of Criminal Law in space and time, which can be in motion (progress or regression) or calm and which is endowed with a certain structure that contains: criminal law (as a unit); time; space; direction; it proposed under the control of the sustainable development of Criminal Law period of observation time to determine how monitoring period, which is appropriately divided into three types depending on the monitoring of the subject: the current monitoring period – one year; innovation monitoring period – a quarter (three months); operational monitoring period – one week; found that the criteria for optimizing the dynamics of Criminal Law are continuity and consistency; it is substantiated that it is at the level of legal implementation that control over the observance of the basic requirements and standards of the development of Criminal Law and the correction of its dynamics is possible; It found that the determinants of the dynamics of the Criminal Law – these are the factors (events) that affect the dynamics, but she herself is not the phenomena that it generates; it was determined that the determinants of the present dynamics of Criminal Law should be recognized: 1) positive deviations associated with the development and orientation towards modern social values, which tend to support conformity on the part of the majority of the population; 2) international standards of Criminal Law treatment of criminals and victims of criminal offenses; 3) ideology of Criminal Law both at the global and national levels; 4) unsystematic legislative inversion of Criminal Law norms; it is substantiated that the trajectory of a Criminal Law norm is a single element in the dynamics of Criminal Law , which describes the dynamics of a Criminal Law norm from the moment of its emergence to its disappearance; it is found that the dynamics of the Criminal Law today should be formed technically from the standpoint of continuity and coherence at the national level and, at the same time, must meet the legal policy ideologically acting on the global (international) level and the perceived state; such dynamics for Criminal Law should be defined as “sustainable development dynamics”; it is substantiated that the optimal model of the trajectory of the Criminal Law norm in the context of the dynamics of the "sustainable development" of Criminal Law is an evolutionary or revolutionary development of the normative consolidation of certain Criminal Law relations, coordinated at the legislative, scientific and law enforcement levels.

The approach to the recognition of the main instruments of reflecting the dynamics of lawmaking on the legal implementation of criminalization and decriminalization has been improved. Criminalization theory has been developed, according to which the bases should be included criminalization bases three groups: 1) legal and criminological, which include: a) the social danger of the act; b) representative and sufficient common form of antisocial behavior; c) the dynamics of socially dangerous acts, taking into account their generating causes and conditions; d) the presence of the need to influence Criminal Law measures; e) taking into account the capabilities of the criminal justice system in countering certain forms of antisocial behavior; 2) socio-economic, which include: a) the ratio of positive and negative consequences of criminalization; b) the availability of material resources for the implementation of the Criminal Law prohibition; 3) social and

psychological, which include: a) the level of public consciousness and psychology; b) historical traditions. Only a summary assessment of all the grounds for criminalization in their interconnection, interaction and interpenetration makes it possible, in the end result, to make the right decision on establishing a Criminal Law prohibition.

Keywords: dynamics, Criminal Law policy, humanization, strengthening of criminal repression, lawmaking, criminalization, decriminalization, legalization, determinants of the dynamics of Criminal Law, trajectory of Criminal Law, optimal trajectory of Criminal Law, concept of "sustainable development".

Підписано до друку 17.03.2021. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times New Roman». Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 2,0.
Наклад 100 прим.
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487431393; 0949464393 email – 7431393@gmail.com